

hatták egyházi intézményeiket, és saját nyelvüket használhatták a helyi, a járási és a megyei közigazgatásban.¹¹

Jóllehet a területi autonómia elvének elutasítása csalódást keltett a nemzetiségekben, a törvény hatékony végrehajtását éppen a magyar soviniszták hiúsították meg. Ragaszkodtak a magyar hegemoniához, homogén magyar nemzetállam megteremtésén fáradoztak, ami nemcsak hogy megsértette a törvény elveit és előírásait, de el is mérgecséte a nemzetiségi csatározásokat. A folyamat különösen Deák halála, 1876 után gyorsult fel, ekkor szakadt ugyanis meg az a vezetői nemzedék, amelynek politikai és morális eszmevilágát 1848 és 1867 között felvilágosult tolerancia hatotta át.

A Tisza Kálmán miniszterelnöksége (1875–90) idején színre lépő új politikusanemzedék úgy próbált gátat szabni a feltörő nacionalizmusnak és a vele együtt járó önrendelkezési törekvéseknek, hogy szabad folyást engedett a magyar sovinizmus erőinek. Kíméletlen magyarosítási politikája azt célozta, hogy a nemzetiségek teljes beolvasztásával színmagyar nemzetállam jöjjön létre. Ügyet sem vetve a nemzetiségi törvény előírásaira, a helyi, járási és megyei közigazgatást – éppúgy, mint a központi politikai intézményeket és adminisztratív apparátust – szinte kizárólag olyan magyarokkal töltötte fel, akik mindenekelőtt az arisztokrata-dzsentrri uralkodó osztály érdekeivel azonosultak. A vezető adminisztratív és katonai pozíciók legtöbbszörét maga a dzsentrri foglalta el, amely elszegényedett a gazdasági liberalizmus támasztotta versenyben, de görcsösen ragaszkodott társadalmi státusához és politikai hatalmához. Mindinkább kötelezővé vált a magyar nyelv használata az iskolákban és a sajtóban, miközben az oktatás és a kultúra intézményeit a magyarosítás szócsöveivé alakították át. A magyar nacionalizmus imperialisztikus alapelve egyebek közt azon a politikai axiómán nyugodott, hogy „vagy a magyarok asszimilálják a nemzetiségeket, vagy azok döntik romba a magyar államot”¹².

A magyarosításban kivételesen fontos szerep jutott a zsidóságnak. A magyar királyságban nem akadt egyetlen kisebbség, egyetlen nemzetiség sem, amely olyan „spontán ügybuzgalommal” sajátította volna el a magyar nyelvet és a magyar kultúrát, mint éppen a zsidóság. Először az osztrák és a morva származású, német nyelvű, majd a galíciai lengyel, jiddisül beszélő zsidók egy része vetkőzte le fokozatosan „idegen” kultúráját, és vette fel szédítő ütemben a magyar életvitelt. E folyamat 1867 után gyorsult fel, de kezdetei 1844-ig nyúlnak vissza, amikor Pest zsidó fiatalságának képviselői Magyarító Egyletet alapítottak azzal a kifejezett céllal, hogy a város túlnyomó részben német ajkú zsidóságát elmagyarosítsák.¹³ Hasonló célkitűzések vezették a MIKÉFE-t (Magyar Izraelita Kézműves és Földművelő Egyesület), amely szintén ugyanabban az esztendőben,